

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Łukasza Mazurka MIC

pt. *Sanktuarium Matki Bożej Licheńskiej wobec wybranych problemów współczesnych Polaków. Studium teologicznopastoralne,*

napisanej pod kierunkiem ks. prof. UKSW dr. hab. Tomasza Wielebskiego w Katedrze
Prakseologii Pastoralnej i Organizacji Duszpasterstwa. Warszawa 2020

Kościół ze swej istoty stanowi wspólnotę, w którą na stałe wpisane jest pielgrzymowanie. Poprawa jakości życia w ostatnich dziesięcioleciach, przemiany infrastruktury komunikacji i coraz większy dostęp do różnego rodzaju środków transportu ułatwiają polskim wiernym pielgrzymowanie do sanktuariów zarówno w kraju, jak i poza jego granicami. Gospodarze świętych miejsc pełnią funkcję służebną wobec przybywających. Jest to zadanie trudne do realizacji, jeśli uwzględnimy krótki czas obecności pątników w sanktuariach, różny stopień rozwoju ich wiary i przygotowania do pielgrzymowania. Wzrost ruchu pielgrzymkowego stawia przed kustoszami sanktuariów nowe wyzwania w sferze duchowej i organizacyjnej. To wszystko sprawia, że zagadnienia związane z duszpasterstwem pielgrzymkowym są stale aktualne i powinny być podejmowane zarówno w publikacjach popularnych, jak i naukowych. Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Łukasza Mazurka wpisuje się w drugi nurt opracowań.

Merytoryczna ocena pracy

Dysertacja składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, aneksu, wykazu skrótów oraz wykazu tabel. Całość liczy 247 stron.

Autor we wstępie zawarł wszystkie niezbędne informacje, wprowadzając w tematykę pracy badawczej z zakresu teologii pastoralnej: zaprezentował jej szerszy kontekst, problem badawczy czy literaturę przedmiotu. Przedstawił także sposób postępowania badawczego, wykorzystujący m.in. paradygmat trzech etapów analizy teologicznopastoralnej, oraz nakreślił obszary poszczególnych rozdziałów. Jako główny problem badawczy Doktorant wskazał „poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim zakresie księża marianie wraz ze swoimi współpracownikami (prezbiterat diecezjalny, osoby życia konsekrowanego i świeccy) w podejmowanym duszpasterstwie odpowiadają na problemy stojące przed współczesnymi Polakami pielgrzymującymi do Sanktuarium Matki Bożej Licheńskiej, uwzględniając zarazem wskazania Magisterium i swój charyzmat”¹ (s. 11). Drogą do osiągnięcia tego celu były przeprowadzone wśród pielgrzymów badania jakościowe dotyczące ich życia. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że tak ujęta tematyka stanowi *novum* wśród publikacji związanych z Sanktuarium Matki Bożej Licheńskiej.

Mimo poprawności układu treści Autor nie ustrzegł się pewnych niedociągnięć i uogólnień. Sygnalizując zagubienie współczesnego człowieka, stwierdza jedynie, że „widoczne jest wraz z otwarciem się granic naszej Ojczyzny po 1989 roku co raz częściej” (s. 10). Zabrakło w tym miejscu choćby krótkiej, pogłębionej refleksji ukazującej złożoność zagadnienia. Wątpliwość budzi zamieszczenie w tekście 19 punktów z Adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* (por. s. 12-13) bez przedstawienia syntezy zagadnienia w podanych częściach dokumentu. Błędne jest także stwierdzenie: „mentalność pastoralna (...) pozwala bronić ewangelizację przed, co miało już miejsce w historii, podejściem czysto pragmatycznym” (s. 13). Nie ma potrzeby bronić ewangelizacji, osoby zaangażowane w to dzieło mogą jedynie ustrzec się błędów popełnianych w historii.

W tej części pracy ks. mgr lic. Łukasz Mazurek słusznie zwraca uwagę na kwestie terminologiczne i metodologiczne, wyjaśnia kluczowe pojęcia związane z podjętą tematyką. „Teologia pastoralna – zwłaszcza w chaosie współczesnego przekazu medialnego, gdzie każdy może upubliczniać swoje własne zdanie, idee, które często nie mają związku z naukową refleksją, pretendując jednak do takowej – winna, tak jak każda nauka, zawsze zachować precyzję w kwestiach terminów i metodologii podejmowanych badań” (s. 13). Błędne i niepotrzebne jest przywołanie w tym miejscu publikacji popularnych, różniących się od prac naukowych.

¹ Wszystkie cytaty podaję w pisowni oryginalnej.

Rozdział pierwszy dysertacji zawiera podstawy istnienia sanktuarium – zarówno te biblijno-teologiczne, jak i prawne. Zostały one poprzedzone ogólną charakterystyką człowieka jako *homo peregrinus*, w której został uwzględniony wymiar dogmatyczny i antropologiczny oraz historia i typologia pielgrzymek. W ostatnim wymienionym zagadnieniu Autor skupia się jedynie na historii pielgrzymowania w Polsce, co nie odpowiada w pełni tytułowi nadanemu tej części pracy.

Przedstawiając zagadnienie realizacji zbawczej misji Kościoła w sanktuarium, Doktorant uwzględnia funkcję przepowiadania słowa, liturgii i diakonii oraz *communio*. Wszystkie kwestie dotyczące tej tematyki zostały przez niego od strony treści dobrze zaprezentowane. Wyjątkiem od powyższej oceny jest nieprawidłowe sformułowanie: „Tak, jak fundamentalnym celem misji pastoralnej Kościoła jest duszpasterstwo” (s. 44). Podstawowym zadaniem misji Kościoła jest bowiem doprowadzenie człowieka do zbawienia, a nie „działalność dla działalności”. Nie mogę się także zgodzić z Autorem, kiedy twierdzi, że *Leksykon teologii pastoralnej* jest jednym z podstawowych źródeł pracy (por. s. 45). Na pewno ta publikacja jest niezbędna i pomocna, ale w pracy naukowej powinna stanowić punkt wyjścia do dalszych merytorycznych poszukiwań.

Drugi rozdział pracy zawiera historię licheńskiego sanktuarium powiązaną ze Zgromadzeniem Księży Marianów. Ksiądz mgr lic. Łukasz Mazurek słusznie wskazuje (s. 78), że w kontekście problemu badawczego istotne jest przedstawienie specyfiki tego sanktuarium oraz charyzmatu zgromadzenia ze szczególnym uwzględnieniem wspólnoty zakonnej posługującej w Licheniu. Prezentując te zagadnienia, Autor konsekwentnie uwzględnia posługę słowa, liturgię, *caritas* oraz rozwój ruchu pielgrzymkowego. Wątpliwość budzi umieszczenie w podrozdziale *Dzieła sanktuaryjne* tabeli nr 1, zawierającej nazwę sanktuarium, statut, cele i środki oraz zarząd (s. 91-93). Tytuł rozdziału wyraźnie wskazuje, że dotyczy on jednego sanktuarium w Licheniu. Umieszczenie zaś tabeli z danymi innych sanktuariów wydaje się zbędne, tym bardziej że Autor nie uzasadnił w wystarczający sposób wykorzystania tego elementu w pracy. Jedna wzmianka o ukazaniu szerszego kontekstu jest niewystarczająca (s. 90), ponieważ Autor nie podjął się omówienia przedstawionych danych oraz nie wskazał kryterium wyboru zaprezentowanych sanktuariów. Dyskusyjny jest również układ treści w tym rozdziale, od strony chronologicznej zamiana punktu drugiego z pierwszym wydaje się bardziej logiczna.

Rozdział trzeci zawiera treści związane z kontekstami życia współczesnych Polaków. Stanowią one swoiste tło do zaprezentowanych w dalszych częściach dysertacji badań, dlatego

też Autor przedstawił uwarunkowania historyczne, antropologiczno-teologiczne oraz kulturowe. Trzeba przyznać, że ks. mgr lic. Łukasz Mazurek dobrze poradził sobie z obszernym i trudnym zagadnieniem, które było niezbędne do pogłębionej refleksji związanej z analizą wyników badań (s. 149). Istotną kwestią okazał się wybór owych uwarunkowań. W zamyśle Doktoranta miał on pomóc w zrozumieniu respondentów biorących udział w badaniach jakościowych. Autor wykazał się znajomością prezentowanej tematyki, choć widoczne są także niedociągnięcia natury formalnej.

Rozdział czwarty dysertacji dotyczy bezpośrednio przeprowadzonych badań jakościowych. Najpierw Doktorant zaprezentował niezbędne treści związane z metodologią badań, jasno określił ich cel i przedmiot, wskazał i opisał metodę, techniki oraz narzędzia badawcze. Na szczególną uwagę zasługuje przeprowadzenie badania pilotażowego i dokonanie korekty przed przystąpieniem do wywiadów jakościowych. Pytania zadawane pielgrzymom zostały poprawnie sformułowane (por. s. 244). Autor bardzo skrupulatnie scharakteryzował osoby biorące udział w badaniu, a szczegóły związane z wywiadami zamieścił w aneksie (s. 246). Wyniki zostały z kolei uporządkowane według chronologii związanej z pielgrzymowaniem, poczynając od motywów pątników przybywających do sanktuarium w Licheniu, przebiegu ich pobytu, wiedzy posiadanej na temat tego miejsca, jego oceny i czasu tam spędzonego. Na uznanie zasługuje sposób prezentacji badań, zwłaszcza podsumowanie poszczególnych zagadnień. Należy zwrócić uwagę na pozytywne odnoszenie się respondentów do kwestii związanych z sanktuarium. Krytyczne uwagi dotyczyły zazwyczaj innych pątników. Przedstawione wyniki w żaden sposób nie obniżają rzetelności przeprowadzonych wywiadów. Zaistniała sytuacja wynika z ujęcia problemu badawczego. Do sanktuarium przyjeżdżają z reguły ci, którzy chcą i odnajdują się w specyfice tego miejsca. Dlatego zachęcam Doktoranta do podjęcia badań, które objęłyby większą część wiernych, zwłaszcza tych, dla których pewne wymiary licheńskiego sanktuarium są trudne do przyjęcia. Jednak w tym wypadku zapewne należałoby wykorzystać inne techniki badawcze. Uwzględnienie wyników tychże badań byłoby dla Zgromadzenia Księża Marianów swoistą szansą skuteczniejszej posługi w sanktuarium.

Zebrany materiał badawczy umożliwił Autorowi sformułowanie w piątym rozdziale poprawnych wniosków i postulatów pastoralnych. Poprzedziło je wyodrębnienie i opisanie dwóch zasadniczych kwestii związanych z pielgrzymami w Sanktuarium Matki Bożej w Licheniu. Autor wymienia zarówno potrzebę pogłębienia doświadczenia religijnego, jak i odpoczynku integralnego. Sformułował także inne wnioski dotyczące relacji kapłan – wierny, potrzeby braterstwa i jedności czy atutów związanych z umiejscowieniem sanktuarium.

Chciałabym zwrócić szczególną uwagę na ową potrzebę braterstwa i jedności, gdyż jest ona w pewnym wymiarze powiązana z budowaniem eklezjologii komunii. Jednak to zagadnienie (poza pierwszym rozdziałem) nie zostało uwzględnione przez Autora w kontekście roli sanktuarium i prawie pominięte w postulatach pastoralnych. Te ostatnie zostały uporządkowane według funkcji Kościoła. Rzeczowość stanowi ich cechę charakterystyczną. Autor, interpretując wnioski i formułując postulaty pastoralne, uwzględnia zaprezentowane w poprzednich rozdziałach nauczanie Kościoła, specyfikę sanktuarium w Licheniu oraz teologiczną refleksję nad duszpasterstwem.

Treści zawarte we wstępie i w pierwszych trzech rozdziałach dysertacji świadczą o dociekliwości i pewnej dojrzałości naukowej ks. mgr. lic. Łukasza Mazurka. Oczekiwałam jednak od Autora, by zaprezentował dyskusję teologiczną nad omawianymi zagadnieniami, a nie posiłkował się zbyt dużą liczbą cytatów. Uwaga ta dotyczy zarówno przypisów, jak i tekstu pierwszego (ok. 130 cytatów), drugiego (ok. 88 cytatów) i trzeciego (ok. 104 cytaty) rozdziału dysertacji. Pozostałe części pracy są dojrzsze od strony merytorycznej. Podczas lektury odnosi się wrażenie, że Autor dojrzewał naukowo w trakcie pisania dysertacji.

Niezależnie od popełnionych błędów i niedociągnięć w pracy należy podkreślić zasadność podjęcia przez Autora problemu badawczego, wyjaśnienie genezy problematyki rozprawy i poprawną procedurę badawczą.

Na koniec chciałabym też zapewnić Doktoranta, że nie ma potrzeby kilkukrotnego przypomnienia o samodzielności i wykonanego ogromu pracy (s. 11, 154, 158). Imię i nazwisko autora widniejące na stronie tytułowej świadczą o samodzielnym podjęciu pracy badawczej, a recenzenci z własnego doświadczenia wiedzą, ile trudu wymaga praca naukowa.

Formalna ocena pracy

Układ treści w pracy jest prawidłowy, jednak strona formalna stanowi najslabszy wymiar dysertacji. Uwzględniając popełnione błędy, całość można podzielić na dwie części: słabszą (wstęp, rozdziały I-III) i dojrzsza (pozostałe części).

Poszczególne części pracy zostały w miarę dobrze zredagowane, poza przykładowymi błędami wskazanymi poniżej, i odpowiadają standardom przyjętym dla prac naukowych.

Podstawowe zastrzeżenie dotyczy struktury planu pracy, która jest niejednolita, a dysproporcje między poszczególnymi częściami są zbyt duże. Autor stosuje śródtytuły w

tekście drugiego, trzeciego i czwartego rozdziału (s. 95, 129, 134, 141, 145, 162, 167, 168), których nie uwzględnił w planie pracy. Bardziej przemyślana redakcja tekstu pozwoliłaby uniknąć tego błędu.

Najpoważniejsze zastrzeżenie budzi jednak dobór literatury. Autor wykorzystuje publikacje mające charakter popularny, zamiast posiłkować się opracowaniami naukowymi, np. ukazując sytuację współczesnego człowieka (przypis 11, s. 10); podając liczbę pielgrzymów powołuje się na badania przeprowadzone w Zakładzie Geografii Religii Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale zamiast publikacji z tychże badań, pojawia się odwołanie do tekstu o charakterze popularnym (przypis 4, s. 8). Wykorzystanie literatury popularnej w prezentacji zagadnień znajdziemy także w III rozdziale pracy, np. *Opcja Benedykta* autorstwa R. Drehera, (przypis 361, s. 132) oraz artykuł zamieszczony w „Vogue Polska”, kobiecym czasopiśmie mającym charakter lifestylowy (przypis 424, s. 148). Poza tym Doktorant, przedstawiając terminologię z zakresu psychologii, wskazuje w tekście dysertacji jej autorów, ale odwołuje się do opracowań przeznaczonych dla studentów (por. s. 16), a tego typu publikacje powinny stanowić punkt wyjścia do dalszych poszukiwań naukowych. Zastrzeżenie budzi także wykorzystanie treści o charakterze popularnym, zamieszczonych na stronach internetowych, np. www.ekai.pl (przypis 4, s. 8); www.niedziela.pl (przypis 61, s. 28); www.ekai.pl (przypis 405, s. 142); https://opoka.org.pl/biblioteka/T/jk_communio.html (przypis 449, s. 201). Ponadto Autor wykorzystał w pracy tekst o charakterze popularnym autorstwa prof. Antoniego Jackowskiego, zamieszczony na www.adonai.pl (przypis 62, s. 28), mimo że profesor opublikował wiele tekstów naukowych dotyczących pielgrzymek.

Kolejna uwaga dotyczy cytowań. Część zamieszczonych cytatów nie ma odwołania w przypisie (s. 30, 46, 47, 63, 66, 115, 128, 129, 130, 140, 142). W rozdziale pierwszym Autor, omawiając posoborowe ujęcia podstawowych funkcji urzeczywistniania się Kościoła, nawiązuje do koncepcji z dorobku W. Zaunera, R. Zerfassa, O. Fuchsa, przy czym nie wskazuje źródła (s. 47). Błędem jest zamieszczenie w pracy naukowej przypisu, w którym Autor informuje, że prezentowane treści są zawarte w *Leksykonie teologii pastoralnej* bez podania autora hasła oraz stron (przypis 119, s. 45). Podobne błędy występują na stronach 11, 49, 50.

Doktorant posługuje się stylem kaznodziejskim, który nuży czytelnika i utrudnia lekturę. W pracy pojawiają się liczne błędy logiczne i składniowe, np. „Mimo, to a nade wszystko mimo wielu godnych zauważenia” (s. 9); „co dokumenty Magisterium Ecclesiae mówią na temat” (s. 11); „Każde sanktuarium, by mogło wydawać dobre duszpasterskie owoce powinno być spójnym, uporządkowanym organizmem” (s. 14); „Owe uwarunkowania z kolei

są istotne dla przedmiotu materialnego i formalnego teologii pastoralnej. Przy czym ten ostatni, podejmując ściśle teologiczną analizę aktualnej działalności Kościoła” (s. 25); „Pielgrzym – tak jak generalnie osoba ludzka – nie jest tylko bytem (ontologia)” (s. 26); „Magisterium Kościoła w naukowej refleksji nad sanktuarium” (s. 36); „Określane przez *Leksykon teologii pastoralnej*” (s. 44); „W myśl Leksykonu teologii pastoralnej” (s. 57); „Magisterium Kościoła wypracowane podczas obrad Soboru Watykańskiego II, formułując cele, jakie stawia sobie wobec wszystkich współczesnych” (s. 126); „Encyklopedia Katolicka podaje” (przypis 356, s. 131).

Brakuje także konsekwencji w pisowni imion i nazwisk osób (s. 78, 82, 83, 85, 86, 100, 122), choć zasadniczo został zachowany schemat: inicjał imienia i nazwisko. Zapis określenia teologicznopastoralny jest prawidłowy oprócz widniejącego na s. 41. Autor nie ustrzegł się błędu ortograficznego (s. 10), oraz drobniejszych błędów korekcyjnych np. w nazwisku nazwie czasopisma (przypis 4 s. 8, przypis 25, s. 16).

Przypisy zostały w miarę dobrze zredagowane, choć i tu zdarzają się niekonsekwencje, zwłaszcza w zapisach, w których występują artykuły w czasopismach (przypis 9, s. 10; przypis 24, s. 16; przypis 12, s. 12; przypis 407, s. 143). Nie powinno się w przypisie umieszczać pełnionej funkcji autora (np. Biskup Siedlecki) zamiast jego inicjału imienia i nazwiska, a tak czyni Doktorat w przypisach 55-58, s. 27.

Zabrakło również w pracy wyjaśnienia skrótu SPOP (por. s. 5-7).

Kwestie do wyjaśnienia i dyskusji

Uwzględniając wyniki przeprowadzonych badań jakościowych wśród pielgrzymów oraz charyzmat Zgromadzenia Księży Marianów proszę określić szanse i granice budowania eklezjologii komunii w licheńskim sanktuarium.

W pracy zostały wymienione tylko trzy podstawowe wymiary formacji permanentnej kapłanów (ludzki, intelektualny i duchowy), zaś w Dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius* znajdziemy także wymiar duszpasterski. Proszę ustosunkować się do pkt 22 tego dokumentu oraz przedstawić najważniejsze kwestie, które powinny być obecne wymiarze duszpasterskim formacji kapłanów, uwzględniając wspólnotę kapłanów posługujących w licheńskim sanktuarium.

Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę wszystkie zawarte w recenzji uwagi pozytywne, krytyczne i negatywne, stwierdzam, że rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Łukasza Mazurka spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku z póź. uzup.

Wnioskuje zatem do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego o kontynuowanie stosownych procedur celem nadania stopnia doktora nauk teologicznych ks. mgr. lic. Łukaszowi Mazurkowi.

A handwritten signature in blue ink, reading "Jolanta Lincz", is centered on a light blue rectangular background.